

SİNOPLU DİYOJEN’İN MODERN TEMSİLCİSİ OLARAK “ERDENER ABİ” ÇİZGİ KARAKTERİ¹

Uğur KESKİN *

Özet:

Karikatürist Kaan Ertem, birçok karikatür karakterini mizah dünyasına kazandırmıştır. Ertem’in yirmi yıldan uzun süredir çizimlerini sürdürmekte olduğu “Erkut Abi”, “Erdener Abi”, “Öğreten Adam ve Oğlu” gibi çizgi karakterler, okuyucular tarafından yakın bir ilgiyle takip edilmektedir. Ertem, söz konusu çizgi karakterler aracılığıyla özellikle günümüz toplumun çeşitli kesimlerinin davranışlarına ışık tutmuştur. Bu makalede, Ertem tarafından kaleme alınan ve yayımlanmış olduğu kitaplarda yer verilen “Erdener Abi” çizgi karakteri incelenmiştir. Nitel bir inceleme olarak tasarlanan bu makalede, Erdener Abi karakterinin en belirgin kişisel özellikleri olarak iki unsurun ön plana çıkmakta olduğu belirlenmiştir. Bunlardan ilki, maddi yönelimli konulara karşı sinik tavırlar takınması, ikincisi ise sanatsal ve kültürel uğraşılara karşı sinik tavırlar takınması olarak belirginlik kazanmaktadır. Erdener Abi karakterinin genel anlamdaki muhalif tavrının özünde, olaylara karşı sinik tavırlarının yatmakta olduğu, onu yakından takip eden okurları tarafından aşına olunan bir olgudur. Bu makalede ise sezgisel olarak öne sürülebilecek söz konusu olgunun, bilimsel çerçevesi ve felsefi bağlamı ele alınmış, teorik izahlara ve betimsel değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sinizm, Sinoplu Diyojen, Kaan Ertem, Erdener Abi çizgi karakteri.

"Erdener Abi" Cartoon Character as Modern Representation of Diogenes of Sinope

¹ Bu makale, 26-29 Ekim 2017 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen International Conference on Science and Education konferansında Uğur Keskin tarafından sözlü sunumu yapılan Modern Sinoplu Diyojen: “Erdener Abi” Çizgi Karakteri başlıklı bildirinin genişletilerek farklılaştırılmış halidir.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, ugurkeskin@anadolu.edu.tr.

Abstract:

Caricaturist Kaan Ertem brings many cartoon characters to the world of humor. Cartoon characters such as “Erkut Abi”, “Erdener Abi”, “Teaching Man and Son”, in which Ertem’s drawings are closely followed by the readers for more than twenty years. Ertem has shed light on the behavior of various segments of today’s society, especially through the use of cartoon characters. In this article, the “Erdener Abi” cartoon character, which is included in the books that have been received and published by Ertem, has been examined. This article, which is designed as a qualitative study, has been determined that two elements are at the forefront as the most distinctive personal characteristics of the Erdener Abi. The first of these is the establishment of cynical attitudes toward material-oriented issues and secondly, cynical attitudes towards artistic and cultural activities are becoming clear. It is a fact known by the readers who closely follow the Erdener Abi character’s cynicism towards the events at the core of his general oppositional attitude. In this article, the scientific context and the philosophical context are discussed, theoretical explanations and descriptive evaluations are given, which can be presented intuitively.

Keywords: Cynicism, Diogenes of Sinope, Kaan Ertem, Erdener Abi cartoon character.

Giriş

Bu çalışmada çizimleri ele alınan Ertem’in karikatürleri 1988 yılından itibaren çeşitli mizah dergilerinde yayınlanmıştır. Ertem, karikatürlerinde ağırlıklı olarak İstanbul’da şehir hayatı içinde sıkışıp kalmış insanların yaşantılarını ve yaşama bakışlarını konu edinmiştir. Toplumun her kesiminden oluşturduğu tiplmeler ve karakterler ilgiyle takip edilmiştir. “Öğreten Adam ve Oğlu”, “Erkut Abi”, “Erdener Abi” gibi karakterlerinde daha çok bireysel ve toplumsal hatalara karşı doğal tepkiler verme eğilimi öne çıkmaktadır (Memiş ve Yarış, 2010: 171). Bu çalışma, söz konusu doğal tepkileri, hiçbir bağlayıcı norm ve çerçeve tanımsızın ortaya koyması yönüyle bilinen öncül kişi olan, M.Ö. 412-320 yıllarında yaşamış bulunan ve sinizm anlayışının kurucuları arasında gösterilen Diyojen ile Erdener Abi karakteri arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlamaktadır.

Sinik anlayışının bir gereği olarak Diyojen, kendi açısından sade ve doğal, toplumsal değerler açısından ise sefil denilebilecek bir yaşam sürmüştür. Erdener Abi, benimsemiş olduğu yaşam anlayışını Diyojen kadar uç noktalara taşımamış olmasına karşın; sade, doğal, değişmeyen bir tekdüzelik içinde süregelmesinden dolayı da oldukça sıkıcı gelebilecek bir çizgi doğrultusunda sürdürmüştür. Erdener Abi'nin yaşama karşı söz konusu bakışı, 1990'lı yılların başından günümüze kadar değişmeyen bir anlayışta gelmiştir. Erdener Abi çizgi karakteri, gerçekten de “karakter”² kavramının anlamını tam olarak karşılayacak bir özellik ortaya koymuş, olay ve durumlar karşısında vermiş olduğu tepkiler, yıllar içinde değişmemiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmanın kavramsal arka planında yer alan sinizm kavramına yönelik açıklama, anlatım ve aktarımlara aşağıdaki alt başlıkta yer verilmiştir.

1.1. Sinizm

Sinikler, İlkçağ Yunan felsefesinde Sokrates'in öğrencilerinden olup, yeni bir etik görüşü ya da yaşam anlayışını geliştiren Antisthenes ve Diyojen gibi düşünürlerin meydana getirdikleri okul ya da felsefe topluluğudur (Cevizci, 2000: 559). Sinik felsefenin temel düşüncelerinden biri olan bağımsızlık ve özgürlük halinin insan yaşamında somutlaşması için teoriden çok pratiğin, eylemin önemsenmesi durumu, Diyojen için de geçerli olmaktadır (Günay, 2015: 102). “Dile benden ne diler sen” diyen Büyük İskender'e karşı bile, “Gölge etme başka ihsan istemem” diyecek kadar kayıtsız kalabilen Diyojen, toplumdaki yapaylıklara ve uzlaşımsal değerlere meydan okumuştur (Cevizci, 2002: 55). Sinizmin ilk temsilcisi ve ilk sinik düşünür, Sokrates'in öğrencisi Antisthenes olmasına karşın; hakkında anlatılan rivayetler ve Büyük İskender'in kendisine duymuş olduğu saygıdan dolayı, bilinirlik bakımından en ön plana çıkan temsilcisi olarak Diyojen, çok daha fazla ön plana çıkmaktadır.

² Karakter: Bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik. (tdk.gov.tr)

Bir kalpazanın oğlu olduğu ileri sürülen Diyojen, babasının suçu ortaya çıkınca Sinop'tan kaçmış ya da sürülmüştür. Bu nedenle de yaşamı boyunca paradan ve zenginlikten nefret eder olmuştur (Bayladı, 2007: 130). Diyojen'e yakıştırılan ve belirli ölçülerde abartı unsuru içerme olasılığı bulunan söylencelerin doğruluğu kuşku götürür olmakla birlikte, onun dünya görüşünü ortaya koyması bakımından başlı başına bir anlam ifade etmektedir. Büyük İskender'in "Eğer İskender olmasaydım Diyojen olmayı isterdim" sözü de, Diyojen hakkındaki bu kanaati doğrular nitelik taşımaktadır.

Sinizm, dönemin site devletinin yönetsel kurumlarını protesto etmek amacı taşıyan, sosyal yaşamın gerçeklerinden kaçmak ya da devlete bağlı olmamak için fakirliği tercih etmek gibi nitelikler taşıyan bir anlayış, dünyaya ve nesneye karşı bir tavır alış biçimidir (Tutar, 2013: 293). Siniklere göre, insanın koyduğu her şey doğaya aykırıdır; bunların bir kısmı gereksiz, bir kısmı soysuzlaştırıcıdır. Doğal yaşamak, onlar için ana düşünceyi teşkil etmektedir (Gökberk, 2005: 50). Sinikler, ahlaki bakımdan yozlaşmış olanlara yardımcı, özel uğraşları olarak görüyorlardı. Gönnüllü ahlak vaizleri ve ruh hekimleri olarak hiç şüphesiz iyi işler yapmışlardır. Sinikler, insanlığın zevk ve yaşayışça aşırı incelmışliğinin etkisini dobra ve avama özgü bir sağduyu ile gidermeye çalışmışlardır. Yaşadıkları dönemin kadınsı taraflarına haşinlik ve katıllıkla cevap vermişlerdir. Bütün bu kabalıklarına karşın, neşe yahut mizah ruhunu feda etmeksizin düşünce özgürlüğüne ulaşmayı büyük ölçüde başarmışlardır (Zeller, 2008: 181).

Kendine yetme ve sadelik ilkelerine dayanan sinik (kinik) yaşam biçiminin öncülerinden olarak kabul edilen Diyojen, toplumdaki uzlaşım ölçü ve inanışların çoğunun boş olduğunu göstermeyi ve insanları yalın ve doğal bir yaşam biçimine çağırmayı amaçlamıştır (Cevizci, 2000: 263). Diyojen, dünyalık bir uğraş olarak gördüğü mal-mülk hevesine sırtını dönmüş, yoksul yaşamayı erdem saymış, bir başkasının emrinde çalışmaktan imtina etmiştir. Diyojen'e göre, insanlık mal ve mülk hırsı nedeniyle köle gibi çalışmaktadır. İnsan bir bakıma lüks düşkünlüğü nedeniyle mutsuzdur ve köle konumundadır (Usta, 2005: 11). Diyojen, yoksulluk içinde yaşadığı,

halka açık yerlerde yatıp kalktığı ve yiyeceğini dilenerek topladığı halde, herkesin aynı şekilde yaşaması gerektiğini savunmamıştır. Onun asıl amacı, kişinin en kısıtlı yaşam koşullarında bile mutlu ve bağımsız olabileceğini göstermek olmuştur Diyojen'in savunduğu yaşam tarzının ilkeleri şunlardır (Cevizci, 2000: 263):

1. Kendine yetme, yani kişinin mutluluk için gerekli her şeyi kendi içinde taşıyabilmesi.

2. Kendi başına zararsız olan bazı eylemlerin hiçbir şekilde yapılamayacağını öne süren uzlaşmaları umursamama (Bu anlayış doğrultusunda Diyojen, kendisine kynik = köpekli denmesine hiç aldırmamış, toplumun alışkanlık ve normlarına bağlanmamıştır) (Gökberk, 2005: 50).

3. Yozluğu ve kendini beğenmişliği açığa vurmaktan ve insanları yenilenmeye yöneltmekten asla çekinmemek anlamında 'sözünü sakınmazlık'.

4. Ahlaki yetkinliğe ancak yöntemli eğitimle, iradenin gücünü sınavan pratik egzersizlerle ulaşmak.

Diyojen'in takınmış olduğu tavır ve tutumların amacı şaşırtmak değil, yerleşik değer yargılarına karşı bilgeliğin doğal bir yaşama dönüş olduğunu göstermektir. Diyojen'e göre, uygarlığın ve aklın yararlarını övmekten vazgeçmek gerekmektedir çünkü bunlar insanı saldırgan ve mutsuz yapmaktadır (Dhilly, 2015: 22). Bu düşünce doğrultusunda Diyojen; her tür yerleşik kuralın, insanın doğallığına aykırı düştüğüne inandığı için toplumun genel kabul görmüş kurallara karşı gelmeyi, üzerinde toplumsal uzlaşmaya varılmış ölçü ve inanışların büyük bir çoğunluğunun boş olduğunu göstermeyi ve insanları yalın ve doğal bir yaşam biçimine çağırmayı amaçlamıştır (Cevizci, 2002: 55).

Görüldüğü üzere sinizm aslında sosyal olmayan bir öğretiyi taşıdığı taşımaktadır. Bu anlayış, insanların sosyal varlıklar olarak nasıl mutlu olabileceklerini betimlemeye çalışmamaktadır. Bunun yerine, kişisel kurtuluşu kazanmanın yollarını gösterme çabasına girişmektedir. Yalnızca bireysel erdemini temel öneme sahip olduğunu savunarak felsefi açıdan sosyal normların altını oymaya vesile olmuştur (Stroll, 2008: 48). Günümüz insanı açısından değerlendirme yapmak gerekirse, Diyojen'in

yaşam biçimini bir hastalık hali olarak görmek yerine, bu yaşam biçimin arkasında yatan düşünce derinliğinin kavraması hususunun ön plana çıkarılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır (Tepe, 2015: 26).

2. Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada, karikatürist Ertem'in yirmi yılı aşkın bir süredir çizimlerinde yer vermiş olduğu ve hatta aynı adlı kitap olarak da yayınlamış olduğu Erdener Abi karakteri ele alınmıştır. Erdener Abi karakterine ilişkin birincil kaynak, çizerin 1990'lı yılların başından günümüze kadar "Erdener Abi" karikatür bandı altında kaleme almış olduğu çizimlerdir. Söz konusu çizimlerin bir araya getirilerek Ertem tarafından yayınlanmış olan kitaplar, bu çalışmanın başlıca sınırlamasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Ertem'in kitaplarına yer alan çizimlerin betimsel anlatımları yapılmıştır. Dolayısıyla da çizerin kitaplarında yer almayan yani kitapların basımından sonra çizilmiş olan ve kitaplarında yer almayan karikatürler, bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Erdener Abi çizimlerinde ele alınan sinizm, kavramsal olarak izah edilmiş, daha sonra ise çizgi karakterin ortaya koymuş olduğu sinik yaşam biçimi ve buna bağlı olarak sergilemiş olduğu davranışsal hususların yorumlanarak ilgili literatür ekseninde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, nitel analiz yöntemi benimsenmiştir. Bu çalışmada yararlanılan ve birincil kaynak niteliğindeki doküman, kayıt veya arşiv gibi materyalin incelenmesinde, içeriğin incelenmesi tekniğine başvurulabilmektedir. Bu çalışmada da içeriğin incelenmesi ve değerlendirmesi yapılarak okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Bu çalışma, Diyojen veya Erdener Abi karakterinin ortaya koymuş oldukları yaşam biçimi ve davranışlarına yönelik güzelleme yapmak amacıyla değil, alternatif bakış açılarına sahip dünya görüşleri üzerine değerlendirmeler yaparak onlara kulak verme amacıyla kaleme alınmıştır. Çotuksöken'e göre, bu tür bireyler arası karşılaştırmalı çalışmalarda, yaşanan zamanının ötesine ait görünümlere ya da zaman ile sınırlandırılmayacak nitelikteki ortak paydalara dikkat çekilebilmektedir (2015: 109). Yaşadığı mekan ve zamanın ötesine geçebilen bir özne olarak zaman ile sınırlı olmayan niteliklere sahip bir düşünür olan Diyojen,

düşüncelerinin ortaklığı bakımından günümüzdeki bazı bireylerle düşünce akrabası ya da birbirlerinin çağdaşı olabilmektedirler (2015: 117). İşte bu çalışmada da, Diyojen'in günümüzdeki düşünsel akrabası olan Erdener Abi çizgi karakteri arasındaki zaman perdesini/mefhumunu adeta ortadan kaldıran ortak yönler ortaya konulmuştur.

Bu makalede, Ertem'in kitaplarında yer alan karikatürlerin, içinde buldukları bağlam (karikatür karesinde yer alan ana görsel unsurlar ve ayrıntılar) çerçevesinde bütünüyle okuyucuya aktarılabilmesi mümkün olamamaktadır. Aktarıma dayalı benzer türdeki diğer çalışmalarda olduğu gibi bu çalışma da görsel bir materyalin içinde yer alan sadece yazıların aktarılması, kendine has birtakım sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Zira görsel bir unsur olan karikatürün, yazı aracılığıyla aktarılması ve açıklanmaya çalışılması, görsel sanatların tabiatında var olan üstünlüklerin belirli ölçülerde kaybedilmesi sorunsalını ortaya çıkarmaktadır (Bkz. Keskin 2016: 5539).

3. Erdener Abi Çizgi Karakterinin Maddi Yönelimli Konularda Takındığı Sinik Tavırlar

Diyojen'in de içinde yer aldığı eski sinikler toplumun kurumlarını muteber bulmamış, gereken saygıyı esirgemiş, söz konusu küçümseyici yaklaşımlarını hem davranış hem de sözcükleriyle ifade etmekten geri durmamışlardır. Nükte ve hiciv, siniklerin amaçlarına ulaşmalarında kendilerine güç ve imtiyaz sağlayan gözde bir silah niteliği taşımaktaydı (Tokgöz ve Yılmaz, 2008: 285). Diyojen'in, hastalıklı toplumun doktoru olmak gibi bir niyeti olmamasına karşın (Zeller, 2008: 182), hazır cevaplığı sayesinde kendine göre haklı yönleri sahip, kuvvetli, keskin, sert, küstah, küfürbaz, ısırıcı ve acı (Yücebaş, 1961: 21) sözleri aracılığıyla birçok birey üzerinde etkide bulunmuştur (Büyük İskender gibi). Zira kaidelere, mantık kurallarına ve nükte icaplarına uygun olarak yapılan hicvin azdırıcı değil, uslandırıcı bir etkisi bulunmaktadır. Esneten kuru nasihat hatırdan ne kadar çabuk silinip gidiyorsa, dokunaklı bir alay nüktesi insanın içine o denli işlemektedir. Yerinde bir nükte, bin yumruktan daha terbiyeci olabilmektedir (Yücebaş, 1961: 26-27).

Diyojen ile Erdener Abi çizgi karakterinin yaşamsal olaylara karşı takındıkları tutumlar arasında benzerlikler bulunduğunu göstermesi bakımından aşağıdaki anlamlar, yukarıdaki kuramsal açıklamalar ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Diyojen'in maddi yönelimli davranışları benimsemediği, hatta maddi konulara tümüyle yüz çevirerek bu anlamda münzevi bir yaşam sürdüğü hususu, bilinen bir gerçekliktir. Erdener Abi karakteri, birçok konuya karşı kayıtsız bir tavır takınmasına karşın, Ertem'in çizimleri yakından incelendiğinde maddiyata dayalı konularda kayıtsızlık içinde ifade edilen karikatür karelerinin çok daha ön plana çıkmakta olduğu görülmektedir. Bu davranış biçimi ile örtüşen karikatür karelerini betimleyen örnekler olarak sıralanmıştır.

Ertem'e at karikatür karelerinden birinde yer verilmiş olan bir erkek karikatür karakteri ile Erdener Abi çizgi karakterin arasında aşağıdaki diyalog geçmektedir (Ertem, 2001: 40):

ERKEK KARAKTER: Erdener, geçen gün açık arttırmada 750 milyona şamdan sattım abi...

ERDENER ABİ: Çok afedersin, *şeyimde* bile değil...

Benzer türden bir diğer diyalog ise şu şekilde gerçekleşmektedir (Ertem, 2001: 47):

ERKEK KARAKTER: Senin şu arsayı diyorum... Sat bana... Ya da bir yazlıkla takas yapalım...

ERDENER ABİ: Gönlünün alabildiğince koş git buradan...

Çocukluğundan itibaren para örüntüsüyle büyüdüğü anlaşılan bir erkek karikatür karakteri ile Erdener Abi arasında aşağıdaki gibi bir diyalog geçmektedir (Ertem, 2001: 55):

ERKEK KARAKTER: Erdener Abi kafam büyük diye arkadaşlar beni dışlamıştı... Ben de kendimi hırsla verip paranın *canına* kodum!.. Şu anda her şeyim var...

ERDENER ABİ: Rahat olunuz, kendinizi sıkmayınız!.. (Ertem, 2001: 55).

Kılık kıyafeti itibariyle sanat ile ilişkili olduğu intibayı uyandıran bir erkek karikatür karakteri, sanatsal uğraşları ne şekilde paraya tahvil ettiğini anlatmakta,

bunun karşılığında da Erdener Abi'nin ağır eleştirilerinden nasibini almaktadır (Ertem, 2001: 73):

ERKEK KARAKTER: Bir bankanın kültür sanat danışmanı oldum Erdener Dost!.. Çok para kazanıyorum!..

ERDENER ABİ: Deli divane eşşekleri sizi be!..

Maddi yönelimli bir süreci başlatma amacındaki bir karikatür karakteri ile Erdener Abi arasında geçen diyalog aşağıdaki gibi gerçekleşmektedir (Ertem, 2001: 57):

ERKEK KARAKTER: Bak çocuk olma Erdener, gel al şu arsayı!.. Kelepir... Bulamazsın bi daha!

ERDENER ABİ: Bulmak istemiyorum!..

Yukarıdaki anlatıma benzer bir maddi yönelimli bir süreci başlatarak Erdener Abi'yi de bu sürecin içinde yer almaya yönlendirme çabasına girişen karakter arasındaki diyalog aşağıda aktarılmıştır (Ertem, 2001: 76):

ERKEK KARAKTER: Sezonun açılmasıyla yeni bir turizm işine girişiyorum abi... Nefis planlarım var!.. Çok para kazanıcam, gel seni de ortak yapayım...

ERDENER ABİ: Beni rahat bırak yeter!..

Piyasadaki iş hacminin daralması, işletmelerin durgunluk sürecine girmesi, işten çıkarmaların söz konusu olması gibi, Erdener Abi kriterleri bakımından fazlasıyla maddi yönelimli olarak düşünülebilecek hususlara ilişkin Erdener Abi'nin cevabı aşağıdaki gibi olmaktadır (Ertem, 2001: 97):

ERKEK KARAKTER: Piyasada para dönüşü sıfır Erdener! İş yok iş... Dükkan boş duruyo anasını satayım!.. Çırağı da kovdum...

ERDENER ABİ: İyi kek yedin...

Yukarıdaki diyaloga benzer bir başka diyalog aşağıda aktarılmıştır (Ertem, 1995: 74):

ERKEK KARAKTER: Erdener abi, ekonomik gidişat delirtti beni abi...

ERDENER ABİ: Olabilir.



Çizim 1: Erdener Abi'nin, ekonomik konjonktüre yönelik takındığı kayıtsız tavır

Erdener Abi, evi karşılığında arsa ve araba takası önerisinde bulunarak piyasaya ağzıyla konuşan birini terslemektedir (Ertem, 2001: 60).

ERKEK KARAKTER: Bah hele bah buraya!.. Senin eve garşülük bi dönüm arsa, bi de Şahin marga araba verücem... İşinü görür mü?..

ERDENER ABİ: Kulağına tokat atarım senin!..

Erdener Abi, parasını maddi anlamda nasıl çekip çevirdiğini kendisine anlatma çabasına girişen birinin sözünü yarıda keserek onu terslemekte, maddiyata dayalı diyaloglara kapalı olduğunu aşağıdaki gibi ifade etmektedir (Ertem, 2001: 10):

ERKEK KARAKTER: Erdener, yüzde beş komisyonla, parayı repoda yüzde yetmiş beş faizle geri çekip hisse senedinden yüzde...

ERDENER ABİ: Sen benim ağrısız başıma ağrı soktun...



Çizim 2: Erdener Abi'nin, maddiyata dayalı konulara ilişkin tepkisini betimleyen bir çizim

Erdener Abi, kendisine ürün pazarlamaya çalışan birinin sözünü yarıda kesmektedir. Sözünü tamamlamasına bile tahammül gösterememektedir. Maddi anlamda kazançlı olabilme ihtimali bulunan bir tanıtımı, olası bir maddi kayıp pahasına da olsa yarıda kesmekte, söz konusu reddiye, hiç de kibar bir şekilde gerçekleşmemekte, aksine tam bir kabalık şeklinde tezahür etmektedir (Ertem, 2001: 98):

BAYAN KARAKTER: Yeni bir ürünümüz var beyefendi, bir dakikanızı alabili.....

ERDENER ABİ: Alma...

Erdener Abi, maddi yönelimli konuşmalara karşı olan tahammülsüzlüğünü, kullandığı ağır sözlerle dile getirmektedir. Bir karikatür karesinde, elde ettiği fahiş kazançları ve geleceğe ilişkin fahiş kazanç beklentilerini dile getiren bir çizgi karaktere karşı ağır ifadeler kullanmakta, sözünü bitirmesini bile beklemeye tahammül edememektedir (Ertem, 2001: 112):

ERKEK KARAKTER: Erdener Abi, Antalya’da iki parsel arsa vardı, sattım, dövize yatırdım. Şimdi ordan da alıcam repo yapıcı...

ERDENER ABİ: Terbiyesiz, ahlaksız!

Yukarıdakine benzer türden bir diğer diyalog ise şu şekilde gelişmektedir (Ertem, 2001: 146):

ERKEK KARAKTER: Abi Sarıgazi’de dedemden kalma bir ev var... Diyorum ki onu satıp borsaya gireyim... Sağlam kâğıtlar alayım... İki ayda o parayı katlayabilir miyim onu düşünüyorum...

ERDENER ABİ: Yalanını yiyeyim!..

Erdener Abi karakterine, hemşerisi memleketten hem selam getirmiş hem de yiyecek türünden bir emanet (pastırma ve sucuk) getirmiştir. Erdener Abi, maddi anlamda bir değer ifade eden bu emanete de tenezzül etmemektedir. Yine de emaneti gönderenin emeğine ve emaneti getirenin katlandığı zahmete hürmeten, yiyeceklerin heba olmasına gönlü el vermemekte, emaneti getirenin kendisine bağışlamaktadır (Ertem, 2001: 46):

ERKEK KARAKTER: Kel İbüklü Hasan’ın oğlu Sıtmalı Murteza’nun sana çok selamü vardır beyum!.. Sağa basturma zucuk gönderdiydi!..

ERDENER ABİ: İyi iyi.. Sen ye!..

Erdener Abi karakteri, maddi konulardaki çizgisini, hemen hemen hiçbir karikatür çiziminde bozmamaktadır. Bu durumun çok nadir bazı istisnaları bulunmaktadır.

Bir çizim keresinde, Erdener Abi karakterinin yanına mahcup ve endişeli bir yüz ifade-
siyle gelen bir karikatür karakteri ile aşağıdaki diyalog geçmektedir (Ertem, 2001: 111):

ERKEK KARAKTER: Erdener abi, çok afedersin ama senden cüzzi bir mik-
tar borç istiyecem dilim varmıyor sormaya!..

ERDENER ABİ: Olur öyle dil tutukluğu!..

Alışılmadık denilebilecek bu cevap, Erdener Abi karakterinin genel tavrı
düşünüldüğünde fazlasıyla olumlu sayılacak bir nitelik taşımaktadır. Doğrudan doğ-
ruya borç verebileceğini söylemese bile, olumsuz bir cevap da vermemekte ve açık
kapı bırakmaktadır. Gerçekten de zor durumda olanlara karşı yardım edebilecek bir
karakter olduğu kanaati bu karikatür karesinde ortaya çıkmaktadır.

Dünyevi beklentilere karşı kendini kapatan Erdener Abi karakteri, bu davra-
nışını öylesine uç noktalara taşımaktadır ki, kendisine yapılan kibar bir akşam yemeği
veya çay-kahve içme davetlerini bile, kendine özgü Diyojenik tarzıyla reddetmektedir.
Dolayısıyla, Erdener Abi karakterinin maddi konular karşısındaki duruşunu sadece
muhasabe diliyle “nakit veya nakde çevrilebilen” konularla sınırlı tutmanın doğru
bir yaklaşım olmayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Diyojen hakkında yazılmış olan
en eski yazılı kaynak olan Laertios’un kitabında geçen davranış biçimi ile, Erdener
Abi’nin aşağıda aktarılan iki benzer diyalogu büyük bir benzerlik göstermektedir.

Krateros onu evine çağırınca, “Krateros’un evinde zengin bir sofranın tadını
çıkarmaktansa, Atina’da tuz yalamayı yeğlerim” demişti (Laertios, 2017: 275).

KADIN KARAKTER: Erdener Bey, buyrun, bir akşam yemeği yiyelim...

ERDENER ABİ: İstemem (Ertem, 1995: 120)

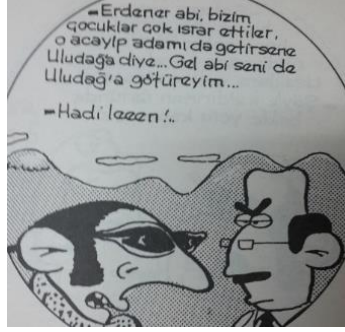
KADIN KARAKTER: Gel lan, sana bi kahve yapayım, kafan açılsın... Ne
zamandır yoksun piyasada!..

ERDENER ABİ: İçmem teşekkür ederim! (Ertem, 2001: 114)

Erdener Abi, bu tür reddiyeleri ve davete icabet etmemeyi, yeme konusunda
titiz olduğu için değil, genel bir karakteristik özellik olarak sergilememektedir. Ör-
neğin aşağıdaki diyalog, yeme konusunda değil, sayfıye yerine yapılacak bir gezi
davetine karşı sergilediği benzer tutumu gözler önüne sermektedir (Ertem, 2001: 13):

ERKEK KARAKTER: Erdener abi, bizim çocuklar çok ısrar ettiler, o acayip adamı da getirsene Uludağ'a diye... Gel seni de Uludağ'a götürüyüm...

ERDENER ABİ: Hadi leeen!..



Çizim 3: Kendini her türlü beklentiden arındırmış olan Erdener Abi'nin bu özelliğini betimleyen çizimlerden biri

Aşçı kıyafetleri içindeki bir çizgi karakter, yukarıdaki diyalogdakine benzer bir davette bulunarak, Erdener Abi'yi yemek yemeye davet etmekte ve benzer bir tepkiyle karşılaşmaktadır (Ertem, 2001: 136).

ERKEK KARAKTER: Erdenür beğ çoh şahane bi guru fasulye yaptum... Ağzunuza layuk!..

ERDENER ABİ: Yiyen bi kişi değilim!..

Erdener Abi, maddi beklentilerin yanı sıra, makam ve mevki gibi konularda da herhangi bir beklenti içinde olmadığını açıkça ifade etmektedir. İnsanların önemli saydığı her şeyden (ün, zenginlik, aşk) nefret etmekte, "kendi kendimin efendisiyim ben" demektedir. Diyojen'in bu durumunu anlatan Antik Yunan döneminde de kullanılan bir sözcük bulunmaktadır: "Otarşi" yani özyeterlik. Kendi kendine yeten insan özgürdür (Marchand ve Sorel, 2017: 37). Laertios'un kitabından yapılan aşağıdaki alıntıyla, bu alıntının hemen arkasında yer verilen Erdener Abi diyalogu birbirleriyle bütünüyle örtüşmektedir: Diyojen, "soyluluk, ün ve benzeri şeylerle alay eder, bunları kusurların göstermelik süsleri olarak tanımlardı" (Laertios, 2017: 281).

ERKEK KARAKTER: Abi seni bizim şirkete genel müdür yardımcısı olarak almak istiyoruz...

ERDENER ABİ: Sen şişmanladın mı lan?.. (Ertem, 2001: 129)

Yukarıdaki diyaloga benzer bir başka diyalog şu şekilde gelişmektedir (Ertem, 1995: 14):

ERKEK KARAKTER: Erdener Abi! Şirket kurdum abi!.. Gel seni ortak yapayım abi!..

ERDENER ABİ: İstemem!

Maddi konularda istisnai sayılabilecek bir diğer diyalog ise aşağıdaki gibi gerçekleşmektedir (Ertem, 2001: 22):

BAYAN KARAKTER: Yaaa işte böyle Erdener!.. Şimdi sen olsan arabayı alır mısın?..

ERDENER ABİ: Alırım!..

Erdener Abi'nin bu şekilde olumlu cevap vermesi, beklenmedik bir karşılık olduğu için, Erdener Abi'nin karakterini iyi bilen okur açısından bazı kuşkuları gündeme getirmektedir. Zira böyle bir cevap, okuyucuyu, Erdener Abi'nin olumlu cevap vermesinin arkasında farklı nedenler aramaya yöneltmektedir. Böylesi kısa yoldan bir cevap, Erdener Abi'nin, karşı tarafın uzun, karşılaştırmalı, geniş kapsamlı izahlara yer veren ve ikna edici bir karşılık alma beklentisini boşa çıkarmayı amaçlamış olabileceğini düşündürmektedir.

4. Erdener Abi Çizgi Karakterinin Sanatsal ve Kültürel Uğraşılara Karşı Takındığı Sinik Tavırlar

Sinik dünya görüşü; bireye, gruplara, ideolojiye, sosyal topluluklara veya kurumlara yönelik güvensizlik ve bunlara karşı bir küçümseme, umutsuzluk ve hayal kırıklığını içeren genel ve özel bir tutumu ifade etmektedir. Sinik tavırlar takınmak, dünyevi mallar içinde özgürce yaşamak isteyen idealistler için bir cennet, bir sığınak olma niteliği taşımaktadır (Tutar, 2013: 294). Erdener Abi'de sanatsal niteliği bulunan her türlü eyleme karşı sinik tavırlar sergilemekte, bilindik kayıtsız tavırlarını sergilemekte, birçok durumda ise karşısındakilere kontra karşılıklar vererek belirgin bir duruş ortaya koymaktadır.

“Lüks, yumuşaklık, endişe, kölelik, bunlar benim kanaatkâr bir şekilde yemenden kaynaklanan sıskalığımın çok daha ağır hastalıklarıdır” (Marchand ve Sorrel, 2017: 41) diyen Diyojen, yukarıda da aktarıldığı üzere, özellikle içinde yaşamış olduğu dönemdeki Yunan aristokrasisinin içinde bulunduğu zevk ve estetik yönelimini, aşırı incelikli davranışlarını; dobra ve avama özgü bir sağduyu ile karşılama çabasına girişmiştir. Diyojen ve sinikler, dönemin kadınsı taraflarına, haşinlik ve katıllıkla karşılık vermişlerdir. Söz konusu kabalıklarına karşın, neşe yahut mizah ruhunu feda etmemiş, düşünce özgürlüğüne ulaşmayı büyük ölçüde başarmışlardır. Diyojen’in yaşantısını nakleden en eski yazılı kaynağı kaleme alan Laertios, bu alt başlıkta tartışılan konulara ilişkin olarak Diyojen’in genel tavrını şu sözlerle ifade etmiştir: “Diyojen’e göre müzik, geometri, astronomi ve benzeri konular yararsız ve gereksiz olduğu için göz ardı edilebilir” (2017: 281). Laertios’un “ve benzeri konular” olarak ifade ettiği genel kavramın içine, sanatın diğer dalları da girmekte olduğu için, aşağıda betimsel örnekleri verilen müzik sanatına karşı takınılan olumsuz tavrın yanına resim, şiir ve sinema gibi sanatsal alanlar da eklenmiştir.

Ertem’in *Erdener Abi* adlı kitabında 156 adet Erdener Abi karikatür çizimi yer almaktadır. Dengeli Beslenme adlı kitabında ise kapak resmi dâhil olmak üzere toplam 24 adet Erdener Abi karikatürü yer almaktadır. Bu çizimlerdeki anlatımlarda Erdener Abi, birçok olaya kayıtsız yaklaşmasına karşın, aşırı incelikli ve estetik hisler uyandırma gayretindeki bireylere karşı hiç de kayıtsız kalmamış, zaten hiç de kibar olmayan tavrını kabalık sınırları bakımından en üst seviyede zorlamıştır. En hafifini kayıtsızlıkla geçiştirdiği karşılıklı diyaloglarında, sanat karşıtı anlayışını yansıtan karikatür karelerini betimleyen örnekler olarak sıralanmıştır.

Erdener Abi, müzik sanatına olan ilgisini açıklama gayretinde olan bir erkek çizgi karakterinin, sözünü bile tamamlamasını beklememekte ve kayıtsızca bir karşılık vermektedir (Ertem, 2001: 27).

ERKEK KARAKTER: Barok müzik severim Erdener...

ERDENER ABİ: İyi...

Erdener Abi, Türk sanat müziği şarkılarından birinin sözleriyle kendisine hitap eden kişinin bu sanatsever tavrını terslemektedir (Ertem, 2001: 28).

ERKEK KARAKTER: Erdener Abi bir ihtimal daha var o da ölmek mi dersin?..

ERDENER ABİ: Bilmiyorum...

Bestesi ve güftesi kendisine ait olan müzik eserlerini seslendirme arzusunda olduğunu ifade eden bir müzisyen ile Erdener Abi arasındaki diyalog aşağıdaki gibi gerçekleşmektedir (Ertem, 2001: 58):

BAYAN KARAKTER: Başkalarının yazdığı şarkıları söylemek istemiyorum artık Erdener!.. Bestesi de, güftesi de bana ait olsun istiyorum!..

ERDENER ABİ: Rahat bırak beni, sakın ve sessiz yaşa...

Tenorlara özgü giyim tarzına sahip biri ile Erdener Abi arasında aşağıdaki diyalog geçmektedir (Ertem, 2001: 78).

ERKEK KARAKTER: Buralarda bir tenor arıyorlarmış beyefendi... Yerini biliyor musunuz?..

ERDENER ABİ: Bilmiyorum! Bilemem!..

Müzikte türkü alanında yeteneğe sahip olduğuna inanan bir karakter, türkü seslendirmek suretiyle bu uğraşısını, maddi kazanca dönüştürmeyi amaçlamakta, bu anlamda Erdener Abi'nin tavsiyelerine başvurmak istemektedir fakat bu talebinden eli boş dönmektedir (Ertem, 2001: 96).

ERKEK KARAKTER: Nefis türkülerim var, her hafta İMÇ'ye gidiyorum ama bir halt alamıyorum abi!.. N'oolursun bi akıl ver abi!..

ERDENER ABİ: Yolumdan çekil, yoksa öperim belanı!..

Yapmış olduğu besteyi Erdener Abi'ye seslendirmek isteyen bir karakter ile Erdener Abi arasında aşağıdaki diyalog geçmektedir (Ertem, 2001: 155):

ERKEK KARAKTER: Abi bak, yeni bi beste yaptım. Bak şimdi bir ki ha bir ki üç dört, Dus tak! Duupş dupş taak, bak şimdi nakarat. Dupş...

ERDENER ABİ: Çık şurdan be!..

Erdener Abi, müzikal/sanatsal faaliyetlere olduğu kadar, müzikal/sanatsal herhangi bir sanatsal yeteneğin gün yüzüne çıkarılması konusunda da olumsuz bir tavır sergilemektedir (Ertem, 2001: 151)

ERKEK KARAKTER: Erdener, bak benim kıza prodüksiyon yaptım, kasetini çıkarttı, başarılı da oldu... Senin kızın da böyle yetenekleri vars...

ERDENER ABİ: Yok!..

Sözlerinden, ressam olduğu anlaşılakta olan bir karikatür karakteri, Erdener Abi'ye sanat alandaki bireysel uğraşlarını anlatmakta fakat Erdener Abi'den arzu ettiği ilgiyi görememektedir. Erdener Abi, bu karede toplum genelinde saygın bir uğraşı alanı olarak kabul gören sanatsal faaliyetlere karşı alaycı bir dil kullanmaktadır (Ertem, 2001: 67).

ERKEK KARAKTER: Abi bu son sergimde titrek fırça darbeleriyle sonuca gitmeye çalıştım abi....

ERDENER ABİ: Madalyanı bilahare takacam senin!..



Çizim 4: Erdener Abi'nin, resim sanatı alanındaki uğraşlara karşı sergilediği Diyojenik tavrı betimleyen bir çizim

Şairane tavırlı biri, Erdener Abi'ye yazmış olduğu yeni şiirinin mısralarını sıralamaktadır. Erdener Abi, konuyla ilgisi bulunmayan bir cevap vererek, şiir alanındaki edebi/sanatsal bu çabaya karşı kayıtsız ve duyarsız bir tavır ortaya koymaktadır (Ertem, 2001: 72).

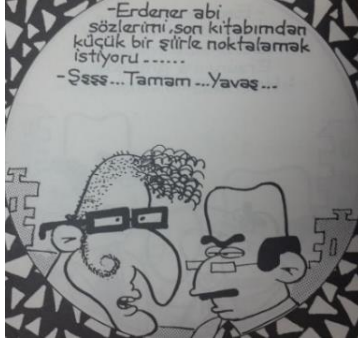
ERKEK KARAKTER: O yeşil gözlerin yok mu, bir ben bilirim sana nasıl yakıştığını... Nasıl şiir abi?.. Yeni yazdım...

ERDENER ABİ: Burnunu çeviririm senin!..

Yukarıda betimlenen karikatür ile benzer nitelikler taşıyan bir başka karikatürde aşağıdaki diyalog yer almaktadır (Ertem, 2001: 29):

ERKEK KARAKTER: Erdener Abi, sözlerimi, son kitabımdan küçük bir şiirle noktalamak istiyoru.....

ERDENER ABİ: Şşşş... Tamam... Yavaş...



Çizim 5: Erdener Abi'nin, şiir yazma uğraşısına karşı sergilediği Diyojenik tavrı betimleyen bir çizim

Klasik sanat dalları arasında özellikle son yıllarda kendine özgü bir yer edinen sinema sanatına ilgisini ifade eden birine karşı, bahse konu olan sinema filmini önemsemediğini, “Hayırlısı olsun!..” diyerek, kendisinden beklenmedik bir şekilde ve diyalogun gidişatı ile uygunsuz bir şekilde sonlandıran Erdener Abi, bu sözleriyle aslında anlatılanları hiç de umursamadığını ifade etmektedir (Ertem, 2001: 29).

ERKEK KARAKTER: Erdener Bey, Copland’ı izlediniz mi?.. Muhteşem bir oyuncu kadrosu var!..

ERDENER ABİ: Hayırlısı olsun!..

Sonuç ve Tartışma

Diyojen aslında Hıristiyanlık ve Müslümanlıktan çok daha önce, doğa dinlerinin revaçta olduğu dönemde yaşamıştır. Buna karşın Diyojen, kendisini dünyanın menfaat ve kirli ilişkilerinden uzak tutmuş, dünya malına değer vermemiş ve “toprak-tan geldik, toprağa döneceğiz” felsefesine inanmıştır. Bu yönüyle bakıldığında Diyojen, Yunus ve Mevlana gibi düşünürlerin savunduğu fikirleri, kendi çağında savunan cesur bir filozof olarak ön plana çıkmaktadır (Tosun, 2017). Platon, sinik tavırlarıyla bilinen Diyojen için “kendisinden başka bir şey duymayan bir borazan” benzetmesini yapmıştır (Zeller, 2008: 181). Platon, Diyojen’in herhangi bir yazılı eser bırakmamış

olmasını, bilinirlik kaygısı taşımaması veya önemsenme ihtiyacı içinde olmamasını kastederek bu tür bir benzetme yapmış olabileceğini ifade edebilmek mümkün gözükmemektedir. Diyojen'in çağdaş ardılı olan Erdener Abi karakteri de özünde bu tür kaygılardan uzak görünse de, iletişim çağında bulunduğumuz günümüz toplumunda Erdener Abi'nin söz, tutum ve davranışlarını yakından takip eden azımsanmayacak bir kitle oluşmuş bulunmaktadır. Bu kitle, Erdener Abi karikatürlerini yakından takip ederek, asıl veya benzetilmiş Erdener Abi karikatür veya diyaloglarını internet ortamında yayınlamaktadırlar. Hatta alternatif Erdener Abi diyaloglarının da oluşturulduğunu görebilmek mümkün olmaktadır. Bu alternatiflerde, karşı tarafın sözlerine aşırı derecede duyarlı cevaplar veren ve Erdener Abi'den beklenmedik derecede uzun cümleler kurarak söz konusu durum ile ilgili ayrıntılı izahatlar yapan diyaloglar aktarılmak suretiyle, Erdener Abi'nin gerçek diyalogları adeta tersten okunmaktadır.

İnsanların zorluklarla baş edebileceği çeşitli yollar bulunmaktadır. Onun karşısında pes edebilirler, onunla savaşılabılırler, ondan kaçabilirler, onu kabul edebilirler vs. söz konusu davranış biçimlerinin her biri için onun haklılığını ortaya koyan uygun bir etik teorisi bulunmaktadır (Stroll, 2008: 46). Bu çalışma, Erdener Abi çizgi karakterinin sergilemiş olduğu davranış biçiminin felsefi temelini açıklamaktadır. Diyojen gibi sinik düşünürler tarafından temelleri atılan sinizm felsefesi aynı zamanda ahlaki bir teori/öğreti olma özelliğine sahip bulunmaktadır.

Okuma eylemi sürecinde birey, okuduğu materyalin türü ne olursa olsun, söz konusu materyalden düşünsel anlamda çıkarımlarda bulunma gayretine girişmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, okunan materyal karikatür bile olsa bu karikatür karelerinden alınabilecek hisseler olabileceği düşüncesinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Felsefe alanındaki çok bilinen birincil kaynak eserleri okuyup bu eserlerden öznelci yorum ve değerlendirmelere ulaşma, zahmetli ve kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. Dolayısıyla, ilk bakışta konu bütünlüğünden yoksun ve belirli bir düşünsel ek-sene dayandığı izlenimi uyandırmayan mizahi eserlerin, felsefi bağlamda tartışmaya konu edilmesinin de aynı derecede zahmetli ve kapsamlı bir uğraşmayı gerektirdiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Bayladı, D. (2007). *Felsefenin beşiği anadolu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2002). *Etîğe giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çotuksöken, B. (2015). Sinolu Diogenes ve Mermi Uygur. Harun Tepe ve Betül Çotuksöken (Haz.). *Sinoplu filozof diogenes*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay., 109-117'deki bildiri.
- Dhilly, O. (2015). *Diyojen'in fıçısı ve diğer felsefe öyküleri* (Çev. İsmail Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.
- Ertem, K. (1995). *Dengeli beslenme*. İstanbul: Leman Yayıncılık.
- Ertem, K. (2001). *Erdener abi*. İstanbul: Leman Yayıncılık.
- Gökberk, M. (2005). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Günay, M. (2015). Sinoplu Diogenes'in insan anlayışı. Harun Tepe ve Betül Çotuksöken (Haz.). *Sinoplu filozof diogenes*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 101-106'daki bildiri.
- Keskin, U. (2016). Necdet Şen'in eserlerinde bireyi ve toplumu baskı altına alan yönetsel uygulamalara yönelik eleştiriler. *Journal of Human Sciences*, 13 (3), 5537-5550.
- Laertios D. (2017). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri* (Çev. Candan Şentuna). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Marchand Y., Sorel V. (2017). *Diyojen köpek adam*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Memiş, Ş., Yarış İ., (2010). *İstanbul'un 100 karikatüristi*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Stroll, A. (2008). Philosophy made simple. Mehmet Türkeri (Der. ve Çev.). *Etik Kuramları*. Ankara: Lotus Yayınevi, 35-58'deki makale.
- Tepe, H. (2015). UNESCO Türkiye milli komisyonu ve Anadolu'da felsefeye yolculuk. Harun Tepe ve Betül Çotuksöken (Haz.). *Sinoplu Filozof Diogenes*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 23-26'deki bildiri.
- Tokgöz N., Yılmaz H. (2008). Örgütsel Sinisizm: Eskişehir ve Alanya'daki otel işletmelerinde bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 283-305.
- Tosun, H. (2017). <http://www.turizmhaberleri.com/koseyazisi.asp?ID=2204>, 21.09.2017.
- Tutar, H. (2013). *İşletme ve yönetim terimleri ansiklopedik sözlük*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Usta, S. (2005). *Platon'dan Jambulus'a antikçağ ütopyaları*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Yücebaş, H. (1961). *Hiciv edebiyatı antolojisi*. İstanbul: Aka Kitabevi.
- Zeller, E. (2008). *Grek felsefesi tarihi* (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.